

Offentliggjort 8. april 2005 03:00

Succes tragedie og nederlag

Af KIM HUNDEVADT

Frank Gehry og Guggenheim-museet i Bilbao er et fornemt eksempel på, at kunstneriske ambitioner kan forenes med kommerciel succes i store kulturbyggerier.

Jørn Utzons operahus i Sydney er et skrækeksempel på det modsatte, og byggeskandalen blev en tragedie for den danske verdensarkitekt. En dansk professor har analyseret, hvorfor nogle operahuse og kunstmuseer bliver en succes, mens andre drukner i skandaler.

To operahuse.

To danske arkitekter.

Og to karrierer, som blev mere eller mindre ødelagt.

Jørn Utzon skabte med Sydney Opera House den mest bemærkelsesværdige bygning i det 20. århundrede, men byggeriet satte også verdensrekord i budgetoverskridelser, og skandalen fik enorme personlige konsekvenser for den danske stjernearkitekt - først og fremmest fordi han aldrig mere fik lov til at realisere et byggeri i samme skala.

Henning Larsen har med Operaen i København lagt navn til en bygning, som han ikke selv finder kunstnerisk og arkitektonisk vellykket, og resultatet er ikke blevet et mesterværk, som kroner en flot karriere, men en plet på den store danskers renommé.

Vurderingen kommer fra Bent Flyvbjerg, professor i planlægning på Aalborg Universitet og en international anerkendt forsker, som i en årrække har analyseret magtspillet bag de store milliardinvesteringer i bl.a. broer, motorveje, metroer, forsvarssystemer, kunstmuseer og musikhuse.

Bent Flyvbjerg har senest forsket i internationale kulturbyggerier, og foruden en række kontroversielle projekter og regulære fiaskoer har han også fundet et eksempel på en verdensberømt arkitekt, som holder et højt kunstnerisk niveau og samtidig formår at overholde budgetter og tidsplaner i bygningsværker, som efterfølgende bliver gedigne, kommercielle succeser.

»Frank Gehry er måske den nulevende arkitekt, som har sat det største aftryk på sin samtid, fordi han ikke alene har de kunstneriske ideer, men også besidder en evne til at implementere dem. Kvaliteten af hans bygninger er så høj, at de kan sætte en hel by eller region på verdenskortet, og der følger ingen skandaler i kølvandet på de store projekter,« siger Bent Flyvbjerg.

I en artikel, som i denne måned offentliggøres i Harvard Design Magazine, sammenligner den danske professor et af Frank Gehrys hovedværker, Guggenheim-museet i den baskiske by, Bilbao, med Utzons operahus i Sydney.

Hans konklusion er, at Frank Gehry har fundet en arbejdsmodel, som fungerer på grænsen til det perfekte, mens byggeriet af Utzons operahus er et eksempel til skræk og advarsel for arkitekter og bygherrer.

Skandalerne i overtal

Han understreger, at der er andre byggerier end Guggenheim-museet, som når verdensberømmelse uden at medføre gigantiske budgetoverskridelser, og fremhæver bl.a. Eiffeltårnet og Pompidou-centret i Paris samt Empire State Building i New York. Men de hører til blandt de absolutte undtagelser.

Hele ni ud af ti megaprojekter ender som små eller store skandaler med kolossale ekstraregninger, som skal betales af skatteyderne eller investorerne, langvarige forsinkelser eller manglende indtægter.

Listen er nærmest uendelig, og budgetoverskridelser på 50-100 pct. er ikke ualmindelige. Tag f.eks. Millennium Dome i London, Sky Dome i Toronto, De Olympiske Lege i Athen og verdensudstillingen i Hannover, men også Eurotunnelen, Pentagons spionsatellitter, Den Internationale Rumstation, de nye lufthavne i Oslo, Denver og Hong Kong, metroerne i Los Angeles, Bangkok og København - og i mindre målestok DR's Ørestadsbyggeri samt en stribe kultur- og musikhuse i den danske provins.

»Det er ikke nødvendigvis de *bedste* projekter, som bliver bygget, men snarere de projekter, som har rod i en fantasiverden, hvor fortalerne - bevidst eller ubevidst - undervurderer omkostningerne i byggeriet, samtidig med at de overvurderer de potentielle indtægter og skaber nogle urealistisk høje forventninger til de regionale udviklingsmuligheder,« siger Bent Flyvbjerg og citerer selveste Machiavelli, den italienske politiske teoretiker, som i begyndelsen af 1500-tallet formulerede sin politiske magtteori:

De fyrster, som opnår store ting, ved, hvordan man bedrager andre mennesker med list, og hvordan man overvinder modstandere, som underkaster sig mere ædle principper, konstaterede Machiavelli.

»Det gælder også i dag, at man lettere kan få sine projekter gennemført ved at fuske med budgetterne og vildlede befolkningen. Konsekvensen er byggerier, som i bedste fald halter af sted, og i værste fald ender som "hvide elefanter", som ikke kan bruges til det oprindelige formål, når de er færdige,« siger Bent Flyvbjerg.

Gehrys tre regler

Han har i en årrække forsket i årsagerne til, at så mange projekter løber ind i vanskeligheder, men besluttede dernæst at gå et skridt videre ved at sætte fokus på succeshistorierne, og i et interview med den danske professor giver Frank Gehry tre forklaringer på, at han igen og igen får store, komplekse byggerier med et innovativt design til at lykkes:

For det første skal man sikre sig, at det er "kunstnerens organisation", som bestemmer under byggeriet, og forhindre, at politiske eller kommercielle interesser pludselig begynder at blande sig og stille krav om forandringer. Mange bygherrer ødelægger den gode arkitektur, fordi de ikke forstår den, og de sætter sig på magten, fordi de ikke kan forestille sig, at kunstnere og arkitekter kan være økonomisk ansvarlige, forklarer Gehry.

For det andet må man aldrig stikke spaden i jorden, før budgettet er vedtaget - vel at mærke det rigtige, realistiske budget og ikke det falske budget, som kun skal bruges til at besnære beslutningstagerne - og før alle pengene er bevilget. Et af Gehrys hovedværker, Disney Concert Hall i Los Angeles, blev udsat i årevis, fordi han ikke ville gå i gang, før alle formaliteter var på plads.

For det tredje bruger Frank Gehry meget avancerede computermodeller, så både de tekniske og økonomiske aspekter er regnet igennem på kryds og tværs i bestræbelserne på at undgå ubehagelige overraskelser.

»Frank Gehrys opskrift kan samtidig forklare, hvorfor det gik så galt i Sydney. Her ville det lokale Labour-parti have byggeriet i gang omgående, så det ikke kunne stoppes, hvis partiet skulle tabe det efterfølgende valg. Det oprindelige budget på 7 mio. australske dollars var rent politisk. Operahuset kom reelt til at koste 102 mio. dollars plus de 45 mio. dollars, som man i øjeblikket investerer i at bringe det i overensstemmelse med Utzons originale design. Og man begyndte at bygge, før tegningerne var færdige,« siger Bent Flyvbjerg.

Han tilføjer, at Jørn Utzon i princippet var sagesløs, men da det falske budget for alvor begyndte at skride, blev han alligevel gjort til syndebuk. Sagen blev en varm politisk kartoffel, og der blev gradvist sået tvivl om hans kreative dømmekraft. I takt med at angrebene blev hårdere, mistede han indflydelse til politikere og bureaukrater, og i 1966 forlod han landet i vrede.

En farlig tanke

Selv om Sydney-historien er ekstrem, så er mekanismerne de samme i utallige megaprojekter. Der er kæmpe beløb på højkant, og hele incitamentsstrukturen er indrettet på en måde, så arkitekter, ingeniører, entreprenører, jordejere, banker, advokater, bygningsarbejdere og mange andre kan profitere, selv om byggeriet bliver sat i gang på falske præmisser, mange politikere har et "monument-kompleks" og vil gerne klippe røde snore over, bureaukrater får større budgetter, og byer kan tiltrække nationale bevillinger, som ellers vil forsvinde andre steder hen.

Det er også en besnærende tanke, at vildledning og bedrag kan være nødvendigt i en indledende fase, hvis byggerier i verdensklasse overhovedet skal blive til noget. Måske var Sydney Opera House aldrig blevet bygget, hvis Labour-politikerne havde været ærlige i 1950'erne? Og hvem vil undvære dette fantastiske bygningsværk i dag?

Men det er også en farlig tanke, mener Bent Flyvbjerg:

»Frank Gehry og andre har bevist, at man godt kan få verdensarkitektur uden at snyde og bedrage eller forfalde til ren ønsketænkning. Bilbao har fået et mesterværk, som fungerer både som kunstmuseum og forretning, som øger befolkningens livskvalitet, og som har været et lokomotiv for udviklingen i hele den baskiske region. Sydney kom på verdenskortet med et operahus, som i første omgang slet ikke var egnet til opera, men det er ikke det værste. Den virkelige tragedie er, at byggeriet ødelagde Jørn Utzons karriere,« siger den danske professor og forklarer uddybende:

»Han var kun 38 år, da han vandt konkurrencen i Sydney. Hvilke bygningsværker kunne han ikke have beriget verden med som moden mester, hvis han havde fået chancen? Nu røg han i stedet ud i kulden i tre-fire årtier. En arkitekt, som er gået i vrede fra et så kontroversielt projekt, vil andre bygherrer være forsigtige med at ansætte, og han blev først for alvor taget til nåde, da han i 2003 fik Pritzker Prize, arkitektens svar på Nobelprisen. Al respekt for Bagsværd Kirke og Paustians Møbelhus, men det er kun småting for det 20. århundredes måske største arkitekt. Den personlige pris, som Utzon betalte, var alt for høj, og vi fik aldrig de flotte bygninger, som vi kunne have fået, fordi australierne kludrede så meget. Derfor må vi aldrig købe argumentet om, at man kun får god arkitektur ved at snyde på vægten.«

Larsens opera-kiks

Bent Flyvbjerg mener også, at den sammenlignende analyse af Sydney-operaen og Bilbao-museet kan være med til at kaste lys over magtspillet om operaen i København. Her var budgetoverskridelserne primært en sag for den private donor, Mærsk Mc-Kinney Møller, og derfor mindre relevante for offentligheden, men til gengæld kom byggeriet til at lide under, at bygherren på væsentlige punkter overtrumfede "kunstnerens organisation".

»Det var et gribende øjeblik, da Henning Larsen i et tv-program undsgade sit eget byggeri og erkendte, at det ikke var den løsning, han selv havde ønsket. Hele hans kropssprog afslørede, hvor dybtfølt smerten var. Det får ikke de samme fatale

konsekvenser, som Sydney fik for Utzon, fordi han trods alt har en lang karriere bag sig, men i dag er Henning Larsens renommé ikke det samme, som før operaen blev bygget, og operaen blev ikke det flotte projekt, som mange havde drømt om,« siger Bent Flyvbjerg.

Han erkender, at hans vurdering af den københavnske opera er subjektiv:

»Men vi kan nok hurtigt fastslå, at bygningen ikke har den samme tiltrækningskraft som f.eks. Sydney Opera House eller Guggenheim i Bilbao, og sandsynligheden for, at den kommer til at rykke i samme omfang, vurderer jeg som meget lav. Det er en skam, for det er veldokumenteret, at det betaler sig at investere i kultur, og et budget på 2,5 mia. kr. er rigeligt til at skabe et bygningsværk, som bringer en by ind i verdenseliten. Forestil dig, hvad København kunne have fået, hvis Frank Gehry i stedet havde fået pengene til at bygge for. Tanken er næsten ikke til at bære!«

kim.hundevadt@jp.dk